

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ & ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΤΟΥ Φ.Κ.Σ.

**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ
ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ**

**ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Ζ' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Μ.Ι. ΒΑΜΒΟΥΚΑΣ - Α.Γ. ΧΟΥΡΔΑΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Θ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ - Λ. ΔΕΛΛΑΣΟΥΔΑΣ

Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ (ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ)

I. Εισαγωγή

Η Ελλάδα αποτελούσε για χρόνια χώρα «εξαγωγής» μεταναστών. Ωστόσο, οι εξελίξεις των τελευταίων ετών, στις χώρες του Τρίτου Κόσμου και της Ανατολικής Ευρώπης και η γεωγραφική της θέση τη μετέτρεψαν σε σταθμό αναγκαστικής φιλοξενίας μεγάλου αριθμού εργαζομένων, οι περισσότεροι των οποίων επιλέγουν για προσωρινή διαμονή τη χώρα μας. Οι εξελίξεις αυτές, σε συνδυασμό με την κατάργηση των συνόρων μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τείνουν να δώσουν και στη χώρα μας το χαρακτήρα πολυπολιτισμικής κοινωνίας με ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες.

Ανταποκρινόμενοι σ' αυτήν τη νέα παιδαγωγική ανάγκη-πρόκληση, η οποία μάλιστα ζητούσε άμεση απάντηση, επιχειρήσαμε μια πρώτη προσέγγιση του προβλήματος της εκπαίδευσης των παιδιών των μεταναστών στη χώρα μας. Η όλη προσπάθεια εξελίσσεται σε τέσσερις φάσεις, από τις οποίες έχουν ήδη πραγματοποιηθεί οι τρεις¹, που αφορούν στην περιγραφή του προβλήματος, και εναπομένει η τελευταία, η οποία αποτελεί πειραματική εφαρμογή ερευνητικής πρότασής μας.

1. Βλ.: α) Την Εθνική («Έκθεση για την εκπαίδευση των παιδιών των εργαζομένων στην Ελλάδα αλλοδαπών», Αθήνα 1992), την οποία συντάξαμε στο πλαίσιο της δράσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση.

β) «Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε αλλοδαπούς μαθητές. Ειδική αναφορά σε μαθητές από την Αλβανία». Πρακτικά Σεμιναρίου (Οκτώβριος 1992), Εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1994.

γ) «Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε μαθητές που κατάγονται από τον Πόντο». Πρακτικά Σεμιναρίου (Οκτώβριος 1994), Εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1996.

δ) Παπακωνσταντίνου Θ. - Δελλασούδας Λ., «Η εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών» (προσωρινός τίτλος). Υπό έκδοση.

II. Ερευνητικές φάσεις

A' Φάση

Η εκκίνηση της όλης προσπάθειας έγινε με αφορμή τη σύνταξη, ύστερα από αίτημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εθνικής έκθεσης (rapport national) για την εκπαίδευση των παιδιών των μεταναστών στην Ελλάδα. Σ' αυτό το πλαίσιο, πραγματοποιήθηκε σχετική έρευνα μέσω ερωτηματολογίων που εστάλησαν σε όλες τις Διευθύνσεις πρωτοβάθμιας (ΠΕ) και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (ΔΕ) της χώρας μας προκειμένου να συγκεντρωθούν στοιχεία για το σχολικό έτος 1991-1992. Οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν αφορούν:

Πίνακας 1
Κατανομή κατά φύλο του αλλοδαπού μαθητικού πληθυσμού (δημόσιας εκπαίδευσης) ως προς τη βαθμίδα εκπαίδευσης και συσχέτιση με τον αντίστοιχο γενικό μαθητικό πληθυσμό κατά την έναρξη του σχολικού έτους 1991-92

μαθητικός πληθυσμός	αγόρια		κορίτσια		αγόρια+κορίτσια	
	αριθ.	% (ως προς το φύλο)	αριθ.	% (ως προς το φύλο)	αριθ.	% (ως προς τη βαθμίδα εκπ/σης)
Π.Ε. γενικός (νηπιαγωγείων + δημοτικών) (*)	428.499	51,4	405.180	48,6	833.676	51,7
αλλοδαπός	4.121	52,0	3.808	48,0	7.929	79,5
» (%) (**)	0,96		0,94		0,95	
Δ.Ε. γενικός (Γυμνάσια, Λύκεια, ΤΕΣ, ΤΕΛ, ΕΠΛ) (*)	404.468	52,0	373.954	48,0	778.422	48,3
αλλοδαπός	1.083	53,0	962	47,0	2.045	20,5
» (%) (**)	0,27		0,26		0,26	
Π.Ε.+Δ.Ε. γενικός (*)	832.967	51,7	779.134	48,3	1.612.101	100
αλλοδαπός	5.204	52,2	4.770	47,8	9.974	100
» (%) (**)	0,62		0,61		0,62	

* Πηγή των στοιχείων που αναφέρονται στο γενικό μαθητικό πληθυσμό: ΕΣΥΕ
(**) Σε σχέση με το γενικό μαθητικό πληθυσμό της αντίστοιχης εκπαιδευτικής βαθμίδας

- i. Στα χαρακτηριστικά του μελετώμενου πληθυσμού (κατανομή ως προς το φύλο, τη χώρα προέλευσης, το θρήσκευμα, τον τόπο εγκατάστασης, την εκπαιδευτική βαθμίδα, το ποσοστό διγλωσσίας και το μορφωτικό-οικονομικό επίπεδο του οικογενειακού περιβάλλοντος του μαθητή).
- ii. Σε ποιοτικά στοιχεία που αναφέρονται στην εκπαίδευση των μαθητών αυτών και ιδιαίτερα στα προβλήματά τους και στα εκ μέρους της εκπαιδευτικής κοινότητας προτεινόμενα μέτρα αντιμετώπισής τους.

Από τα ερευνητικά δεδομένα προέκυψαν τα εξής:

α. Όπως βλέπουμε στον πίνακα 1 κατά το σχολικό έτος 1991-1992, ο αλλοδαπός μαθητικός πληθυσμός αποτελούσε περίπου το 16% (εκ των οποίων 52% αγόρια και 48% κορίτσια όπως και ο γενικός μαθητικός πληθυσμός) του συνολικά μαθητικού πληθυσμού δημόσιας εκπαίδευσης της Ελλάδας. Από τον ίδιο πίνακα (1) προκύπτει ότι ενώ η κατά φύλο κατανομή του συνόλου των αλλοδαπών μαθητών δεν διαφέρει, ουσιαδώς, από την αντίστοιχη κατανομή του γενικού μαθητικού πληθυσμού, η κατά βαθμίδα κατανομή τους διαφέρει σημαντικά. Έτσι, βλέπουμε ότι ενώ η Δ.Ε. συγκεντρώνει το 48% του συνολικού γενικού μαθητικού πληθυσμού (ΠΕ+ΔΕ) το αντίστοιχο ποσοστό των αλλοδαπών μαθητών είναι 21% του συνολικού πληθυσμού τους (ΠΕ+ΔΕ), δηλαδή τα 4/5 φοιτούν στην Π.Ε. και μόλις το 1/5 στη Δ.Ε.

Από τον πίνακα 2 προκύπτει ότι το 50% περίπου του αλλοδαπού μαθητικού πληθυσμού προέρχεται από τις Δημοκρατίες της τέως Σοβιετικής Ένωσης (τα 3/5, περίπου, αυτού του πληθυσμού είναι μαθητές ποντιακής καταγωγής), το 24% από την Αλβανία (το μισό, περίπου, αυτού του πληθυσμού αντιπροσωπεύει Βορειοηπειρώτες) και το υπόλοιπο από τις λοιπές χώρες. Στον ίδιο πίνακα (2) παρατηρούμε ότι το 40% περίπου του συνολικού αλλοδαπού μαθητικού πληθυσμού είναι Πόντιοι και Βορειοηπειρώτες, γεγονός που συνιστά και την ιδιαιτερότητα της ελληνικής πραγματικότητας, σε ό,τι αφορά στους μαθητές αυτούς (λόγω ελληνικής καταγωγής του συγκεκριμένου πληθυσμού). Πολύ μικρότερα ποσοστά (3-5%) αντιπροσωπεύουν οι μαθητές που προέρχονται από τις ΗΠΑ συν τον Καναδά, την Ασία, την Αφρική και τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ακόμη δε μικρότερα αυτοί που προέρχονται από τις υπόλοιπες περιοχές (χώρες ΕΖΕΣ, λοιπή Ευρώπη και Αμερική, Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία).

β. Επίσης προέκυψε ότι το 86% των αλλοδαπών μαθητών είναι Χριστιανοί, εκ των οποίων 80% Ορθόδοξοι, 5,5% Καθολικοί και 0,5% Διαμαρτυρόμενοι.

γ. Η διασπορά των μαθητών αυτών στο χώρο της ελληνικής επικράτειας δείχνει ότι τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις αλλοδαπών μαθητών τις συναντούμε

α/α	χώρες προέλευσης	αλλοδαπός μαθητικός πληθυσμός					
		αγόρια		κορίτσια		σύνολο	
		αριθ.	%	αριθ.	%	αριθ.	%
1	ΕΟΚ	191	3,7	172	3,6	363	3,6
2	ΕΖΕΣ	19	0,4	14	0,3	33	0,3
3	Βαλκανική*	1424	27,4	1092	22,9	2516	25,2
4	Τέως ΕΣΣΔ**	2410	46,3	2492	52,3	4902	49,1
5	Λοιπή Ευρώπη	155	3,0	131	2,8	286	2,9
6	ΗΠΑ, Καναδάς	287	5,5	230	4,8	516	5,2
7	Λοιπή Αμερική	33	0,6	40	0,8	73	0,7
8	Ασία	267	5,1	229	4,8	496	5,0
9	Αφρική	162	3,1	126	2,6	288	2,9
10	Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία	82	1,6	82	1,7	164	1,7
11	Μη προσδιορισθείσα προέλευση	174	3,3	162	3,4	336	3,4
	Σύνολο	5204	100,0	4770	100,0	9974	100,0
	* Αλβανοί	683	13,1	562	11,8	1245	12,5
	* Βορειοηπειρώτες	671	12,9	478	10,0	1149	11,5
	* Χωρίς διάκριση	71	1,4	52	1,1	123	1,2
	** Πόντιοι	1331	25,6	1402	29,4	2733	27,4
	Πόντιοι λοιπών περιοχών	28	0,5	26	0,5	54	0,5

στα γεωγραφικά διαμερίσματα της Αττικής (53%) και της Κεντρικής Μακεδονίας (21%). Συγκεκριμένα παρατηρείται συγκέντρωση του πληθυσμού αυτού στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως στις υποβαθμισμένες, οικονομικά, περιοχές τους.

δ. Ως προς το μορφωτικό - οικονομικό επίπεδο των οικογενειών των μαθητών παρατηρείται, όπως αναμενόταν άλλωστε, ότι το 95% των μαθητών προέρχεται από οικογενειακό περιβάλλον με μέσο και χαμηλό μορφωτικό οικονομικό επίπεδο και μάλιστα το μεγαλύτερο μέρος απ' αυτούς (3/4 περίπου) προέρχεται από το χαμηλότερο επίπεδο. Το ποσοστό των μαθητών που διακόπτουν τη φοίτηση φτάνει το 19%.

ε. Τέλος, το ποσοστό των αλλοδαπών μαθητών με δίγλωσσο οικογενειακό πε-

2. Κατά την έναρξη του σχολ. έτους 1991-92.

ριβάλλον είναι 13% για τους μαθητές Π.Ε. και 16% γι' αυτούς της Δ.Ε.

στ. Σε ό,τι αφορά στον τρόπο διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας διαπιστώνεται ότι αυτή πραγματοποιείται, κατά κύριο λόγο, με τα προγράμματα και τις διδακτικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται για τους Έλληνες μαθητές. Σε ελάχιστες δε περιπτώσεις συνδυάζεται με ενισχυτική διδασκαλία σε φροντιστηριακά τμήματα. Αυτή η διαπίστωση ήταν αναμενόμενη, καθώς η εκπαιδευτική κοινότητα από έλλειψη εμπειρίας απεδείχθη εντελώς απροετοίμαστη σε θέματα εκπόνησης ειδικών διδακτικών προγραμμάτων και υλικού.

ζ. Από τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί μαθητές είναι η αδυναμία κατανόησης και χρήσης της ελληνικής γλώσσας και τα απορρέοντα απ' αυτήν προβλήματα προσαρμογής και ένταξης στο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον.

η. Σε άμεση συνάρτηση με τις παραπάνω διαπιστώσεις βρίσκονται και οι προτάσεις των εκπαιδευτικών για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν. Ο σχεδιασμός ειδικών τάξεων υποδοχής και/ή φροντιστηριακών τμημάτων, η εκπόνηση κατάλληλων εγχειριδίων και η ανάγκη κατάρτισης και επιμόρφωσης ειδικού διδακτικού προσωπικού, για την καθ' ομάδας –ανάλογα με τα κοινά γλωσσικά και άλλα χαρακτηριστικά– εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών, προβάλλουν ως ζητήματα άμεσης προτεραιότητας.

Επιγραμματικά, θα λέγαμε ότι η όλη έρευνα αποκάλυψε το μέγεθος του προβλήματος της έλλειψης επαρκούς προετοιμασίας των εκπαιδευτικών, ως προς τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε αλλοδαπούς μαθητές³.

Β' Φάση

Έχοντας επιβεβαιώσει, με την προαναφερθείσα έρευνα, την ανάγκη και το δικαίωμα του εκπαιδευτικού για ενημέρωση, και με δεδομένο το γεγονός ότι οι δύο μεγαλύτεροι πληθυσμοί αλλοδαπών μαθητών ήσαν αυτοί που προέρχονταν από την τέως ΕΣΣΔ και την Αλβανία, πραγματοποιήσαμε (Οκτώβριος 1992) με υπόδειξη και συνεργασία της αρμόδιας Διεύθυνσης του ΥΠΕΠΘ επιμορφωτικό Σεμινάριο με θέμα τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε αλλοδαπούς μαθητές, με ειδική αναφορά σε μαθητές από την Αλβανία. Η θεματική του Σεμιναρίου αυτού προσπάθησε να καλύψει όλες τις παραμέτρους και διαστάσεις του προβλήματος: την παιδαγωγική, ψυχολογική, κοινωνιολογική, γλωσσολογική και διδακτι-

3. Το σύνολο των ερευνητικών αποτελεσμάτων (υπό μορφή αναλυτικών πινάκων) για την εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στη χώρα μας περιλαμβάνεται στο υπό έκδοση σχετικό έργο των συντακτών της παρούσας εισήγησης (βλ. και υποσημ. 1δ).

κή διάσταση, τα διδακτικά εγχειρίδια, τα μέσα αξιολόγησης και προσδιορισμού του βαθμού κατοχής της ελληνικής γλώσσας κ.ά.

Στους μετέχοντες στο Σεμινάριο, οι οποίοι κατά κύριο λόγο ήταν εκπαιδευτικοί που είχαν ασχοληθεί –μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα– με αλλοδαπό μαθητικό πληθυσμό, δόθηκαν ερωτηματολόγια από τις απαντήσεις των οποίων προέκυψαν αποτελέσματα ανάλογα με αυτά της α' φάσης του ερευνητικού προγράμματος.

Η μεγαλύτερη σύμπτωση παρατηρήθηκε στις απαντήσεις που αφορούσαν στα προβλήματα των μαθητών και τις προτάσεις των εκπαιδευτικών για την αντιμετώπισή τους.

Η δημοσίευση των πρακτικών του Σεμιναρίου από τον Ο.Ε.Δ.Β.⁴ αποτέλεσε ένα πρώτο έργο αναφοράς για τους εκπαιδευτικούς που αντιμετωπίζουν σχετικά προβλήματα.

Γ' Φάση

Στην προσπάθειά μας να περάσουμε, στη συνέχεια, σε μια πιο συστηματική διερεύνηση του προβλήματος και έχοντας ως δεδομένο το ότι οι μαθητές ποντιακής καταγωγής αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό του αλλοδαπού μαθητικού πληθυσμού, επιλέξαμε (Απρίλιος 1994) ως δειγματικό χώρο επιτόπιας μελέτης του ειδικότερου αυτού προβλήματος μια περιοχή της Ανατολικής Αττικής, τις Αχαρνές (Μενίδι). Η περιοχή αυτή συγκέντρωνε, κατά το σχολικό έτος 1993-1994, μεγάλο αριθμό μαθητών ποντιακής καταγωγής (το 38% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού ποντιακής καταγωγής, ο οποίος αποτελούσε το 11% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού υποχρεωτικής εκπαίδευσης της περιοχής Ανατολικής Αττικής).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η διερεύνηση συνίστατο στην «επί τόπου» δράση και περιλάμβανε τις εξής ενέργειες:

– Συνεργασία της ερευνητικής ομάδας με την εκπαιδευτική κοινότητα της περιοχής Μενιδίου με ανταλλαγή επισκέψεων και απόψεων, διανομή ερωτηματολογίων, πραγματοποίηση συνεντεύξεων, μαγνητοσκόπηση διδασκαλιών κ.λπ. με σκοπό:

- i. τη συλλογή ποσοτικών και ποιοτικών πληροφοριών,
- ii. την αναζήτηση και προβολή ήδη αναπτυγμένων διδακτικών σχημάτων και μέσων, στο πλαίσιο προσωπικών πρωτοβουλιών μελών της εκπαιδευτικής κοινό-

4. Βλ. ό.π. υποσ. 1β.

τητας⁵, με προοπτική τη μορφοποίηση, σε επόμενη φάση, ολοκληρωμένων διδακτικών προτύπων.

- Γνωριμία με τους γονείς και τον τόπο διαμονής των μαθητών.
- Την καταγραφή των απόψεων των εκπροσώπων ενώσεων, ποντιακών συλλόγων και άλλων φορέων.

Αυτή η φάση της έρευνας ολοκληρώθηκε μ' ένα δεύτερο Σεμινάριο, που πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο 1994, με θέμα: «Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας σε μαθητές που κατάγονται από τον Πόντο».

Η θεματική αυτού του Σεμιναρίου περιλάμβανε, πέραν της κατά το δυνατόν ολοκληρωμένης και πολυδιάστατης παρουσίασης του προβλήματος σε θεωρητικό επίπεδο, και την παρουσίαση εφαρμοσμένων προτύπων διδακτικής πράξης της εκπαιδευτικής κοινότητας της περιοχής του Μενιδίου⁵. Εδώ πρέπει ν' αναφερθεί και η συμμετοχή των εκπροσώπων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου της Puglia (Ιταλία), με το οποίο συνεργαζόμαστε στο πλαίσιο της δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για διακρατικές ανταλλαγές εμπειριών στον τομέα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Και στο Σεμινάριο αυτό δόθηκε ερωτηματολόγιο του οποίου οι απαντήσεις επιβεβαιώνουν τα επείγοντα γλωσσικά προβλήματα και την ανάγκη λήψης σχετικών μέτρων. Επίσης επισημάνθηκαν τόσο το πρόβλημα της περιθωριοποίησης των αλλοδαπών μαθητών, όσο και η αναγκαιότητα εκπαιδευτικού σχεδιασμού και εφαρμογής στρατηγικής για τη μακροπρόθεσμη αντιμετώπιση του όλου προβλήματος. Προς αυτήν ακριβώς την κατεύθυνση προσανατολίζεται η ερευνητική πρόταση, την οποία διατυπώνουμε στη συνέχεια και η οποία προϋποθέτει την ύπαρξη εκπαιδευτικής, οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής συνεργασίας των εμπλεκόμενων φορέων.

⁵ Όπως προκύπτει και από τα σχετικά (βλ. ό.π. υποσημ. 1γ) τα διδακτικά αυτά πρότυπα αναφέρονται σε τάξεις αλλοδαπών μαθητών με δασκάλους ή καθηγητές διαφόρων ειδικοτήτων που γνωρίζουν τη γλώσσα των αλλοδαπών μαθητών τους.

II. Ερευνητική πρόταση (Δ' Φάση Ερευνητικού Προγράμματος)

1. Περιγραφή της Ενέργειας

α. Πλαίσιο στο οποίο πραγματοποιείται η ενέργεια

Όπως προκύπτει από τα ερευνητικά δεδομένα και την προσωπική μας εμπειρία από την επί τετραετία ενασχόλησή μας με το θέμα της εκπαίδευσης των αλλοδαπών μαθητών, οι απόψεις των παραγόντων (εκπαιδευτική κοινότητα, συνδικαλιστικές ενώσεις κ.λπ.) που συνδέονται με το πρόβλημα αυτό συγκλίνουν προς την κατεύθυνση της καθέρωσης προπαρασκευαστικού σταδίου, το οποίο θα οδηγεί στην ομαλή σχολική και κοινωνική ένταξη των μαθητών. Σε μια Ευρώπη χωρίς σύνορα, και εν όψει ενός αυξανόμενου ρεύματος διακινούμενων εργαζομένων, ως ομαλός τρόπος σχολικής και κοινωνικής ένταξης των αλλοδαπών μαθητών στις χώρες υποδοχής, χωρίς κατάργηση της πολιτισμικής ταυτότητας που φέρουν από τη χώρα προέλευσης, μπορεί να θεωρηθεί: (i) η ευρεία ψυχοπαιδαγωγική προετοιμασία τους και η πολύπλευρη στήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντός τους, και (ii) η αντίστοιχη προετοιμασία και ετοιμότητα των παραγόντων της Αγωγής της χώρας υποδοχής, ώστε να είναι σε θέση να λειτουργούν είτε ειδικές τάξεις ή σχολεία αλλοδαπών ή, όταν αυτό δεν είναι δυνατό, με ενέργειες που θα συμβάλλουν στην ομαλή σχολική ένταξη και θα διασφαλίζουν την πολιτιστική ιδιαιτερότητα του αλλοδαπού μαθητή.

Η παντελής έλλειψη προετοιμασίας ή η ανεπαρκής προετοιμασία του αλλοδαπού μαθητή, από πλευράς γλωσσικής και ψυχολογικής αποτελεί αρνητικό παράγοντα για τη σχολική και κοινωνική ένταξή του, δεδομένου ότι οποιαδήποτε ενισχυτική ή υποστηρικτική παρέμβαση μετά την είσοδό του στο σχολείο είναι ιδιαίτερα δυσχερής για δύο κυρίως λόγους:

Πρώτον, διότι η παρέμβαση αυτή θα πρέπει να έχει χαρακτήρα «θεραπευτικό». Θα πρέπει, δηλαδή, να αποβλέπει στην αποκατάσταση της ήδη δημιουργηθείσας «τραυματικής εμπειρίας», η οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί παρόμοια με αυτήν του νεογέννητου κατά τη στιγμή του αποχωρισμού του από το οικείο, το μητρικό περιβάλλον και της εισόδου του σε ένα νέο, άγνωστο και αφιλόξενο περιβάλλον.

Δεύτερον, διότι, μέχρις ότου αρχίσει να κατανοεί τη γλώσσα στην οποία διδάσκονται τα μαθήματα, θα χάνει τις γνώσεις εκείνες πάνω στις οποίες στηρίζεται η εκάστοτε νέα γνώση, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος στον οποίο εγκλωβίζεται ο μαθητής.

Με τα δεδομένα αυτά, και εφόσον δεχτούμε ότι όταν ο μαθητής αλλάζει τόπο

διαμονής, είτε ως μετανάστης είτε ως πρόσφυγας, και μεταβαίνει σε χώρα με διαφορετική γλώσσα και πολιτισμό υφίσταται μια πίεση για νέα κοινωνική προσαρμογή, δεν θα πρέπει να επιτρέπεται η απευθείας εγγραφή του στα σχολεία της χώρας υποδοχής, όταν δεν θα είναι δυνατή η φοίτησή του σε ειδικά σχολεία ή ειδικές τάξεις αλλοδαπών μαθητών με κοινά χαρακτηριστικά (γλώσσα, πολιτισμός κ.λπ.). Είναι απαραίτητη η δημιουργία μιας μορφής «γέφυρας», η οποία θα διευκολύνει τη μετάβαση από τον «παλιό» στο «νέο» κόσμο. Για το λόγο αυτό προτείνεται η πειραματική διερεύνηση και εφαρμογή ενός πρότυπου τρόπου για την αντιμετώπιση του προβλήματος έλλειψης προετοιμασίας των αλλοδαπών μαθητών προκειμένου να ενταχθούν στο σχολικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής, δεδομένου ότι η ανεπάρκεια αυτή δημιουργεί προβλήματα προσαρμογής και προόδου των αλλοδαπών μαθητών, όχι μόνο στο σχολικό αλλά και στο ευρύτερο, κοινωνικό περιβάλλον, με όλες τις επακόλουθες εκ των λόγων αυτών επιπτώσεις (οικονομικά προβλήματα, περιθωριοποίηση, αντικοινωνική συμπεριφορά κ.λπ.).

β. Προτεινόμενη στρατηγική αντιμετώπισης του προβλήματος

Η προτεινόμενη καινοτόμος ενέργεια για την αντιμετώπιση του υφιστάμενου προβλήματος κινείται προς δύο κατευθύνσεις. Η πρώτη περιλαμβάνει τη δημιουργία μιας «γέφυρας», η οποία θα διευκολύνει τη μετάβαση από τον «παλιό», το γνώριμο κόσμο, στο «νέο» κόσμο που θα συναντήσει ο αλλοδαπός μαθητής. Η «γέφυρα» αυτή ή ο «σύνδεσμος» θα έχει τη μορφή μιας «τάξης προπαρασκευής» ή «υποστήριξης», το έργο της οποίας δεν θα περιορίζεται στη διδασκαλία του μαθήματος εκμάθησης της γλώσσας, αλλά θα περιλαμβάνει και όλα τα συνθετικά στοιχεία της Συμβουλευτικής και του Σχολικού και Επαγγελματικού Προσανατολισμού, χωρίς παραπομπές του μαθητή στους «αρμόδιους φορείς». Σημειώνεται ότι η όλη προπαρασκευαστική περίοδος αφορά όχι μόνο στο μαθητή, αλλά, σε μεγάλο μάλιστα βαθμό, και στο οικογενειακό του περιβάλλον.

Η προπαρασκευαστική περίοδος ψυχοπαιδαγωγικής και γλωσσικής προετοιμασίας ολοκληρώνεται με διαδικασία αξιολόγησης, η οποία θα έχει δυναμικό χαρακτήρα. Θα περιλαμβάνει, δηλαδή, όχι μόνο κριτήρια γλωσσικής επάρκειας και δυνατότητας ένταξης στο νέο περιβάλλον, αλλά και σύστημα συνεχιζόμενης παρακολούθησης του βαθμού ένταξης και προσαρμογής στο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον, ώστε να παρέχεται η κατά περίπτωση κατάλληλη στήριξη. Έτσι θα διαπιστώνεται εάν είναι αναγκαία και σε ποιο βαθμό η συνέχιση της διαδικασίας ειδικής στήριξης του μαθητή και της οικογένειάς του. Επειδή η στήριξη της οικογένειας, στο σύνολό της, θα μπορούσε να ενταχθεί στο πλαίσιο προγραμμάτων της Λαϊκής Επιμόρφωσης, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, της Εκκλησίας κ.λπ. (με τη

χρησιμοποίηση μέσων, δυνατοτήτων και ευκαιριών, όπως τα προσφερόμενα στα Κέντρα Νεότητας, στις Παιδικές Κατασκηνώσεις, στα Πνευματικά Κέντρα κ.ά.), θα επιδιωχθεί η συνεργασία με προσφερόμενους για το σκοπό αυτό φορείς.

Η ενισχυτική διδασκαλία, τα φροντιστηριακά τμήματα και άλλες υπάρχουσες μορφές ενίσχυσης του μαθητή, μετά την είσοδό του στο σχολείο, εντάσσονται στη νέα αυτή μορφή στήριξής του, η οποία αποκτά πλέον τη μορφή ολοκληρωμένου προγράμματος «προετοιμασίας και στήριξης του αλλοδαπού μαθητή για την είσοδο και παραμονή σε νέο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον». Κατ' αυτό τον τρόπο η είσοδος του μαθητή στο εκπαιδευτικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής πραγματοποιείται μετά από προετοιμασία και προκριματική αξιολόγηση. Στην προκριματική αυτή αξιολόγηση για την απόκτηση πιστοποιητικού ένταξης σε σχολική τάξη, μπορούν να μετέχουν και μαθητές οι οποίοι έχουν προετοιμαστεί εκτός «τάξεων προπαρασκευής».

Η υλοποίηση του προγράμματος προετοιμασίας και στήριξης του αλλοδαπού μαθητή θα πραγματοποιηθεί από επιστημονική ομάδα, στην οποία θα μετέχουν πρόσωπα που προέρχονται από διάφορους επιστημονικούς χώρους όπως: εκπαιδευτικοί, ψυχολόγοι, σχολικοί ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, σύμβουλοι-προσανατολιστές, δάσκαλοι που γνωρίζουν τη γλώσσα της χώρας προέλευσης κ.τ.τ.

Η προετοιμασία της ομάδας που θα σχηματιστεί, για να λάβει μέρος στην πειραματική εφαρμογή του προτεινόμενου σχεδίου, αποτελεί μέρος του όλου ερευνητικού προγράμματος. Στο μέλλον, η προετοιμασία των ομάδων που θα ασχολούνται με το έργο της προπαρασκευής, αξιολόγησης και στήριξης των μαθητών, θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί, βραχυπρόθεσμα μεν, μέσω των προγραμμάτων επιμόρφωσης, συνεχιζόμενης κατάρτισης κ.λπ., μακροπρόθεσμα δε, μέσω των κανονικών προγραμμάτων σπουδών για προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές. Στην προετοιμασία της ομάδας, που θα ασχοληθεί στην παρούσα ενέργεια, περιλαμβάνονται, μεταξύ των άλλων, η ενημέρωση για τις πολιτισμικές, κοινωνικές, γλωσσικές κ.ά. διαφορές των μαθητών με τους οποίους θα ασχοληθούν, καθώς και η γνώση της κρατούσας κατάστασης στη χώρα μας και σε άλλες χώρες.

Στο πειραματικό σχέδιο προβλέπεται ακόμη η χρησιμοποίηση, εφόσον επιτραπεί από τις αρμόδιες εκπαιδευτικές αρχές, ενός «δασκάλου-μεσάζοντα» για την περίοδο τη μετά την είσοδο του μαθητή στο σχολείο, προκειμένου να διερευνηθεί η δυνατότητα συμβολής του στο έργο της σχολικής ένταξης, είτε στο πλαίσιο της ενισχυτικής διδασκαλίας της γλώσσας και των φροντιστηρίων για τα λοιπά μαθήματα, είτε με συνεχή παρουσία στην τάξη (πρβλ. το μοντέλο που εφαρ-

μόζεται στην Ιταλία για τα άτομα με ειδικές ανάγκες).

Τέλος, το ερευνητικό πρόγραμμα περιλαμβάνει και την παράλληλη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας, η οποία βέβαια θα πραγματοποιείται όταν εξασφαλίζονται οι κατάλληλες προϋποθέσεις από πλευράς παραγόντων της Αγωγής και το επιθυμεί και ο μαθητής.

Η δεύτερη κατεύθυνση των ενεργειών του πειραματικού προγράμματος προσανατολίζεται προς τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς της χώρας υποδοχής. Και σε ό,τι αφορά στους εκπαιδευτικούς αναφερθήκαμε ήδη. Σε ό,τι αφορά στους μαθητές θα επιδιωχθεί η προετοιμασία τους για «αποδοχή» και συνύπαρξη με τους αλλοδαπούς μαθητές με την ενημέρωσή τους σε θέματα πολιτισμού, ιστορίας κ.λπ. της χώρας καταγωγής των αλλοδαπών μαθητών. Για το σκοπό αυτό θα διερευνηθούν τρεις τρόποι ικανοποίησης της αναγκαιότητας αυτής: α) η περιοδική, σε ευρύτερες (μικτής σύνθεσης) ομάδες μαθητών, διδασκαλία των θεμάτων αυτών, β) η επ' ευκαιρία ιδιαίτερη αναφορά στα οικεία μαθήματα, και γ) συνδυαστικός των δύο προηγούμενων τρόπος. Στις περιπτώσεις της επ' ευκαιρία διδασκαλίας θα εξεταστεί η δυνατότητα συμμετοχής όλων των μαθητών της τάξης προκειμένου να παρουσιάζουν συνθετικές εργασίες σύνδεσης παράλληλων χαρακτηριστικών των χωρών προέλευσης και των χωρών υποδοχής, σύμφωνα με τις αρχές της καθοδηγούμενης αυτενέργειας και τις θεωρίες περί ατομικών διαφορών.

2. Πολλαπλασιαστικά οφέλη

Ο σχεδιασμός του προτεινόμενου καινοτομικού προγράμματος έχει γίνει με την προοπτική ευρύτερης πειραματικής εφαρμογής του στο πλαίσιο διακρατικής συνεργασίας. Έτσι, τα οφέλη τα οποία θα προκύψουν από την τυχόν υιοθέτηση και εφαρμογή, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του προτεινόμενου μοντέλου σχολικής και κοινωνικής ένταξης των μαθητών, δεν θα είναι μόνο παιδαγωγικά, κοινωνικά, κ.λπ. Δηλαδή, εκτός από την εξασφάλιση των προϋποθέσεων καλύτερης ποιότητας ζωής και ανθρώπινων σχέσεων για τους αλλοδαπούς μαθητές και τις οικογένειές τους, δημιουργούνται και πολλαπλασιαστικά οφέλη, τα κυριότερα των οποίων είναι τα εξής:

- i. Δημιουργία ενός νέου μοντέλου στήριξης ειδικών μειονεκτουσών ομάδων.
- ii. Εμπλουτισμός της εκπαίδευσης, μετεκπαίδευσης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών.
- iii. Διευκόλυνση της ελεύθερης διακίνησης ιδεών και προσώπων.
- iv. Ισχυροποίηση των θετικών διαθέσεων-προθέσεων για Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης.

v. Δημιουργία νέων κλάδων απασχόλησης για τους απόφοιτους των Επιστημών του Ανθρώπου.

vi. Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και νέων προϊόντων (π.χ. διδακτικών βοηθημάτων και τεστ).

vii. Ενίσχυση του θεσμού συνεργασίας οικογένειας, σχολείου και λοιπών φορέων.

viii. Δημιουργία κριτηρίων (τεστ) αξιολόγησης για τη γλωσσική ικανότητα του αλλοδαπού μαθητή και το βαθμό προσαρμογής του στο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον.

3. Βασικές προϋποθέσεις λήψης μέτρων υπέρ του αλλοδαπού μαθητικού πληθυσμού

Μια βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή οποιουδήποτε εκπαιδευτικού προγράμματος είναι η ύπαρξη των απαραίτητων οικονομικών πόρων. Η αναγκαιότητα αυτή δεν αγνοείται στο συγκεκριμένο ερευνητικό σχεδιασμό, όπως επίσης δεν αγνοείται το γεγονός της ανεπάρκειας των διαθέσιμων κονδυλίων για τις γενικότερες υποχρεώσεις της Εκπαίδευσης. Όμως η πρόβλεψη για την εκτός του σχολικού περιβάλλοντος εφαρμογή της προπαρασκευαστικής διαδικασίας σχολικής ένταξης του αλλοδαπού μαθητή δίνει τη δυνατότητα υπερπήδησης του εμποδίου αυτού και κάλυψης της απαιτούμενης δαπάνης από τα κονδύλια που διαθέτουν για σχετικές ενέργειες άλλοι φορείς π.χ.: Γ.Γ.Ν. Γενιάς, Λαϊκή Επιμόρφωση.

Μία άλλη βασική προϋπόθεση, που έχει ήδη επισημανθεί, είναι η προετοιμασία του επιστημονικού προσωπικού και κυρίως των εκπαιδευτικών που θα μετέχουν στην όλη διαδικασία σχολικής και κοινωνικής ένταξης. Η αντιμετώπιση τόσο του συγκεκριμένου προβλήματος, όσο και η εκπαίδευση των ειδικών ομάδων γενικότερα, επιβάλλει τη συστηματική προετοιμασία των εκπαιδευτικών με την εισαγωγή στο πρόγραμμα σπουδών υποχρεωτικού μαθήματος: «Εκπαίδευση ειδικών ομάδων».

Μία τρίτη προϋπόθεση είναι η συνεργασία των ομάδων εφαρμογής του προγράμματος με φορείς που εκπροσωπούν με οποιαδήποτε μορφή τον αλλοδαπό πληθυσμό κάθε χώρας (πολιτικοί φορείς, οργανώσεις κ.λπ.), για να έχουν γενικότερη και ασφαλέστερη γνώση των χαρακτηριστικών των προσδοκίων και των ιδιαίτεροτήτων κάθε αλλοδαπού μαθητή, ανάλογα με τη χώρα προέλευσής του.

Η προετοιμασία της χώρας υποδοχής και η διαρκής ετοιμότητά της είναι ένα θέμα σημαντικό. Η γενικότερη στάση της κοινωνίας είναι αποτέλεσμα μακροπρόθεσμης διαμόρφωσής της. Όμως η δημιουργία του κατάλληλου κλίματος στην τάξη και το σχολείο, είναι θέμα το οποίο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με κάθε

τρόπο. Στο πρόγραμμά μας προβλέπεται, όπως είδαμε, μια σχετική ενέργεια (συνεργασίας μαθητών στο πλαίσιο μαθημάτων της ιστορίας, της γεωγραφίας κ.λπ.).

Τέλος, σε ό,τι αφορά τη διαρκή ετοιμότητα της χώρας υποδοχής, και κυρίως για θέματα σχεδιασμού της σχετικής εκπαιδευτικής πολιτικής, είναι απαραίτητη η συνεχής παρακολούθηση του πραγματικού μεγέθους και των χαρακτηριστικών του προβλήματος. Για το σκοπό αυτό στα ετήσια στατιστικά δελτία της Παιδείας θα πρέπει να περιληφθούν σχετικά ερωτήματα, ώστε να καλύπτεται πλέον και ο νέος αυτός μαθητικός πληθυσμός, ο οποίος σήμερα θα πρέπει να είναι κατά πολύ μεγαλύτερος του 0,6% που μετρήσαμε το σχολικό έτος 1991-92.